

BUITEN

30^E JAARGANG No. 10

ZATERDAG 7 MAART 1936

Foto C. J. Steenbergh

EEN REIGERKOLONIE IN EEN NOORD-HOLLANDSCHE DROOGMAKERIJ
(BIJ HET ARTIKEL: „IN DE REIGERKOLONIE”)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

DE JONGE HERDER, NAAR HET DUITSCHE VAN ERNST WIECHERT (7)	BLZ. 110—111
FORMATIE EN ONTSTAAN DER ZUID-LIMBURGSCHER MERGELGROEVEN (GEÏLL.), (SLOT), DOOR WILLY VERSTER	BLZ. 111, 118—120
DE TIJDMETER VAN CHRISTIAAN HUYGENS (GEÏLL.), DOOR J. ODERWALD	BLZ. 112—113
MIJN ROODE BROEDER, DOOR TRIXIE	BLZ. 113—115
KERKEN EN KLOOSTERS IN BOHEMEN (GEÏLL.), DOOR W. VALK	BLZ. 114—116
IN DE REIGERKOLONIE (GEÏLL.), DOOR KO ZWEEERES	BLZ. 109, 116—118
DE HAZELAAR, DOOR WS.	BLZ. 117
SNEEUW EN ZON IN DE ZWITSERSCHER ALPEN (ILL.)	BLZ. 120

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar Rokin 74—76, Amsterdam. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, is verboden.

DE JONGE HERDER

7) NAAR HET DUITSCHE VAN ERNST WIECHERT

ZIJ was als het ware in een golfdal van haar bestaan in het huis aan den heiderand gekomen, waar de dalende golf van mislukt belevens zich krachteloos verdeelde en verliep, terwijl de nieuw opkomende eerst zich nog verzamelen moest en haar richting en kracht nog bepaald moesten worden. En ook de rauwkost van dit tijdstip was minder een beuzelarij dan een symbool van een vermoeide levenspauze, daar aardnoten en worteltjes zich bezwaarlijk met het aanzwellen van een nieuwen hartstocht laten rijmen, of deze zich nu richt op een nieuw kunstzinnig doel of op een mensch, uit wiens bloed en wiens vereering het leven zich opnieuw bruisend verheft.

In dezen eenigszins verwarden toestand, niet onbedenklijk voor haar zoowel als voor wie haar weg kruisten, trad zij in de zomersche verlatenheid van een zwaarmoedig landschap en, terstond bij het begin van haar verblijf daar, in Michaels kalm en gelijkmatig verstrijkende dagen. Want daar zij, van een heuvel op de heide af, aan den rand van het laag gelegen bosch een langzaam voorttrekkende kudde in 't oog gekregen had, was voor haar steeds hongerende oogen misschien het beeld van een tweeden patriarch opgekomen, steunend op een hoogen staf, den hond aan zijn voeten, zooals hij met klare, als het ware doorzichtige oogen over den beschouwer heen in een ver verleden zag, ja, misschien wel tot in de tijden, toen het ambt van koning nog voor een herder weggelegd kon zijn.

Zij had op haar vrijmoedige wijze haar verrassing niet verheeld, toen zij Michael gezien had, die, den slinger in de hand, zich ermee vergenoegd had, steen na steen naar de zon te slingeren, met ernstig gezicht, als een Titanenspruit, die oproerig aan de gulden poorten der goden klopt.

Zij had hevige spijt, dat zij een uitroep van verbazing niet onderdrukt had, want op haar smeekbede, het spel met gelijke gebaren te herhalen, keek Michael haar met boos-ontstelde oogen niet-be-

grijpend aan, en schudde nadrukkelijk het hoofd, als was er iets onbehoorlijks van hem verlangd.

Hij kon evenwel niet verhinderen, dat de schilderes nu bij hem bleef, gebogen over een groot boek, waarin op onbegrijpelijke wijze de wereld nog eens verscheen; dat zij hem vragen stelde, die hij beantwoorden moest; en dat tenslotte zijn eigen beeltenis, nooit anders gezien dan in een waterspiegel, plotseling op een grijs papier voor zijn oogen opgeheven werd, hem zacht-kens verstrikkend in de betoovering, waarin ten allen tijde de kuisheid der natuur door haar vernuftig tegenspel verstrikt is.

Met bevreemding keek hij naar haar middagmaal en naar de blauwe ringen, die zij kunstig uit haar sigaret blies. Maar een vage innerlijke waarschuwing deed hem weigeren aan beide deel te nemen; hij at zijn roggebroom, dronk de melk, die hij in een aarden pot voor haar verbaasde oogen molk, en rookte toen zijn korte pijp, steunend op zijn rechterarm, terwijl hij langs haar heen naar het veen keek, waarboven de lucht trilde en de torenvalk wickete.

Naar zijn leven en denken gevraagd, gaf hij spaarzame inlichtingen, aldoor verder terugwijkend voor het vreemde in gestalte, woorden en spraakzaamheid, dat hier plotseling in zijn leven gekomen was, als kon het, voorzien van een toegangsbiljet, daarin om zich heen kijken en zich bewegen als in eigen huis. Toch gelukte het hem niet, haar vraag, of zij terug mocht komen, ontkennend te beantwoorden; ook werd de vraag met zulk een glimlachje gesteld, alsof het antwoord geheel bijzaak was en als zou de wil van de vraagster onbekommerd daar over heen stappen.

Het was niet heel verstandig, zei hij haar echter nog, met zulke schoenen in het vochtige bosch te komen, waar adders huisden. En op haar tegenwerping, dat hij toch zelf blootsvoets liep, wees hij er haar niet heel vriendelijk op, dat het er op aankwam, wie dat deed, en dat het toch niet hetzelfde was, of je hier opgegroeid was en met gesloten oogen wist, waar je den voet moest zetten, dan wel in de stad, waar, voorzoover hij wist, de adders niet in de straten uit wandelen gingen.

Nu, meende zij, den ezel reeds onder den arm en omlaag kijkend naar haar bruine beenen, dat kon niet zoo erg zijn, daar hij altijd in de buurt was, om de wond met zijn lippen uit te zuigen.

De rest van den dag bracht Michael in vage, norsche verwarring door. Daar hij niet geleerd had, zielstoestanden te ontleden, onderging hij de beginnende verstoring van zijn wereld, gelijk alle eenvoudige naturen, als een betoovering, die hem omstrengeld hield en waartegen hij zich niet terstond wist te verweren. En daar het hem duidelijk was, dat het doeltreffendste voorloopig zou zijn, den kring der betoovering te vermijden, besloot hij, den volgende morgen zijn kudde aan den anderen kant van het veen te weiden en ook zijn basthoorn niet naar de lippen te brengen. Het gelukte hem evenwel niet, het beeld van het vreemde meisje voor zijn oogen uit te wischen, zoodat hij 's avonds somber en zwijgzaam vroeg, of hij soms de heks uit het veen ontmoet had.

Dat was wel mogelijk, antwoordde hij afwijzend, maar moest daarop eenigszins verward glimlachen, toen zijn moeder hem een psalm van bijzondere kracht aanbeval en tevens den raad gaf, met het sap der gele bloem, die men Jesuwundenkraut¹⁾

noemde, handpalmen en voorhoofd in te wrijven.

Tamara schrok echter hevig, toen zij hem den volgenden morgen vond — op dezelfde weideplaats trouwens — en op zijn voorhoofd een bloedrood merkteken zag, als van een zware wonde. En toen hij norsch verklaarde, dat het een sap was tegen muggen en horzels, keek zij hem ongeloovig aan, vóór zij, dezen keer met olie- en roodverf, zich aan het landschap wijdde, dat wijd en triest zich voor hen uitbreidde.

Zij had reeds den vorigen avond van den heer Elwenspök de geheele levensgeschiedenis van dezen zonderlingen herder vernomen, met trots, maar ook met stille zorg verteld, en zij was ver genoeg gevorderd in de kennis van afzijdig zich houdende naturen, om te weten dat hier zacht en behoedzaam te werk gegaan moest worden, wilde het geheel nieuwe en verstrikkende van deze beleving niet terstond bij den aanvang vernield worden.

Dus ging een dag, die arm aan woorden was, tusschen hen voorbij, onder de broeiende zon van het broekland-bosch en slechts van tijd tot tijd kwam Michael voorbij haar schildersezels, keek woordloos naar het als door toover groeiend landschap en trok dan weer zijn grooten kring rondom de verstrooide kudde, waarbij hij meermalen achter de elzen en wilgen verdween, naar een onbekende verte, waaruit hij met een gevlochten schaal vol frambozen of een donker glanzenden vlinder terugkeerde, die hij zijgend naast haar neerlegde, als behoorde haar het tribuut van dezen geheelen grond.

Zoo waren de dagen als onder een zich gelijkblijvende onweerswolk, waar beneden men zachtjes spreekt, uit vrees, dat een bliksemschicht eruit neerdalen zal. Hoe verwarrend de zomer ook over Michael gekomen was, toch was het niet moeilijk gewaar te worden, dat de grootste betoovering over Tamara gekomen was en dat zij slechts met moeite haar natuur bedwong, die gewoon was, het lokkende te grijpen, waar het zich aanbod, om te ervaren, of zich daarin wellicht het nieuwe verborg, dat den rustigen grondslag zou kunnen vormen van een onrustig leven.

Michael daarentegen, ofschoon ten zeerste ontsteld door het nog nimmer ervarene, had toch door afkomst en mannelijke levenswijze een diepen schroom in zich, die hem belette, zich geheel en al gewonnen te geven aan iets eigenaardigs en vreemds, en verweerde zich er met onbewuste schaamte tegen, om als meester der kudde nu als het ware geboeid zich over te leveren aan hetgeen hij dagelijks in haar gebeuren zag, hetgeen hem in haar rede-loos bestaan als vanzelfsprekend en niet-verwonderlijk voorgekomen was, maar, op zijn eigen leven overgebracht, met angstwekkende waarschuwing voor hem stond.

En toen Tamara, vele dagen later, zijn gezicht geschilderd had en, door zijn verbijsterd staren ontijdig verleid, met haar lippen zijn half geopenden mond sloot, bespeurde zij behalve zijn ontsteltenis ook zijn groeienden, bijna vijandigen tegenstand, en bleef haar niets anders over, dan met een verward grapje heen te stappen over deze daad, die zij met haastige woorden deels als een moederlijke teederheid en deels als een uiting van vreugde over een gelukt kunstwerk trachtte te verklaren.

De beslissende hulp voor den aldus bedreigden jongen bracht de scherpe en niet mis te vatten klaarheid van zijn moeders oordeel, toen deze den volgenden avond, van den weefstoel omziend, zonder

inleiding hem meedeelde dat er een schilderes geweest was en met vleierende woorden aangeboden had, haar gezicht te schilderen, waarvan echter niets gekomen was, daar een van de meiden op het landgoed in de weeën gelegen had en zij gehaald was. En op Michaels voorzichtige vraag, hoe zij geweest was, volgde, reeds met een draai naar den weefstoel, het antwoord: „Ze ruikt . . . als een geit!”

Waarschijnlijk heeft dit harde en vermoedelijk door moederlijke wijsheid ingegeven oordeel den onthutsten jongen aanvankelijk tot tegenspraak geprikkeld, en kreeg het eerst, nadat hij het overgebracht had op het terrein zijner beroeps-ervaring, geleidelijk de verborgen uitwerking, waardoor zijn blik de juiste scherpte terugvond.

Tamara zelf echter bracht de beslissende oplossing, die, als rechtvaardige beschikking van het lot, haar uitgangspunt vond in een groote vergissing, een gevolg van de onnadenkendheid en het ongeduld der schilderes, wanneer zij haar zinnen op iets gezet had. Gevormd door het leven in een omgeving, waarin met het onbedekte der uitbeelding zich gemakkelijk een naaktheid van zien en denken verbond, had zij over het hoofd gezien, dat vele jaren en vele onthullingen noodig zijn, eer een jonge natuur bereid is in dezelfde taal te antwoorden. En toen zij nu, aan het einde van deze weken, voor Michaels oogen het doek van een heimelijk geschilderd stuk wegnam en hij zichzelf daarop zag, den slinger in de hand, zooals zij hem den eersten keer gezien had, maar zijn geheele lichaam onverhuld, en zóó, als zijn moeder hem slechts had mogen zien, gebeurde het haar geheel onverwachte en ook onbegrijpelijke, dat hij na een oogenblik van verstarring, terwijl het bloed hem naar het gezicht vloog, het doek met beide handen greep, het in twee stukken scheurde, het linnen in elkaar propte, met den voet erop trapte, zich bukte naar zijn slinger en in zijn wilde oogen onmiskenbaar de bedoeling lag, dat hij den eersten steen wilde slingeren naar haar, die op schaamteloze wijze bezit van hem genomen had, eer hij daartoe bereid geweest was. (*Wordt vervolgd*)

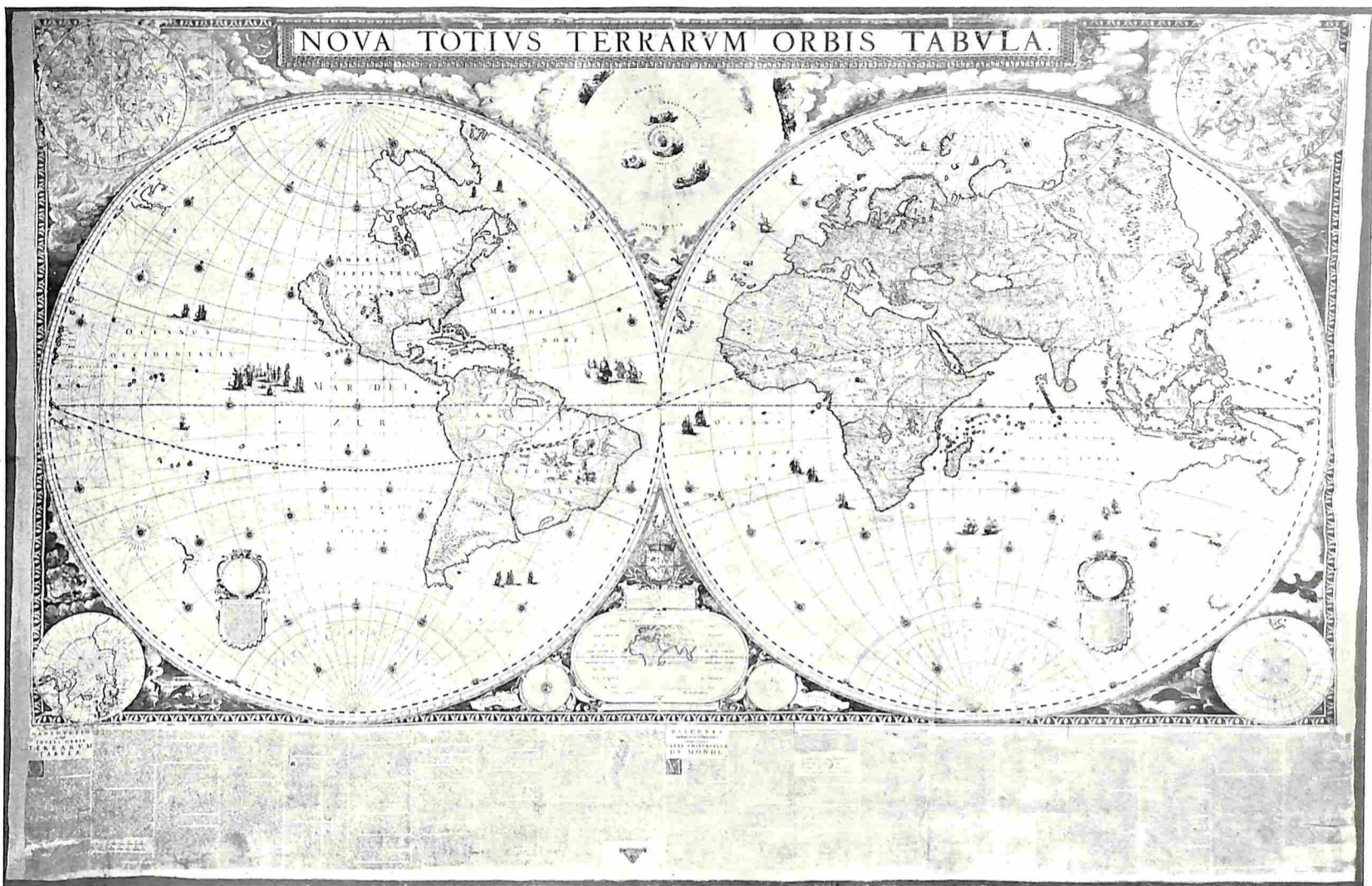
1) = *Hypericum perforatum*, een Hertshooisoort.

Formatie en ontstaan der Zuid-Limburgsche mergelgroeven

DOOR WILLY VERSTER

(Slot)

TOEN de Romeinen zich in Zuid-Limburg hadden gevestigd, begrepen zij, dat de steensoort, die de heuvels bevatten, hun zou kunnen dienen tot bouw materiaal voor hun villa's, bruggen en versterkingen. Bij het ontginnen der mergelgroeven maakten ze eerst een rechte gang, vervolgens zijgangen, en drongen daarbij steeds dieper in de ingewanden der aarde. ☞ Als verlichting gebruikten zij de bekende platte olielampjes. Bij het delven der blokken maakten de Romeinsche arbeiders halfcirkelvormige gleuven in het gewelf, terwijl heden ten dage de rechte slag gebezigd wordt. In het prachtige en statige Romeinsche gedeelte van de „Gemeentegrot” te Valkenburg kan men den „rondslag” der Romeinen nog duidelijk aan het gewelf onderscheiden. ☞ Zij exploiteerden de onderaardsche mergelgroeven dikwijls op zeer onnauwkeurige wijze: de werklieden lieten namelijk op verschillende plaatsen te weinig pilaren staan, met het gevolg dat er instortingen plaats vonden. (*Slot op bladz. 118*)

DE GROOTE WANDWERELDKAART VAN JOAN BLAEU UIT 1648

De tijdmeteter van Christiaan Huygens

DOOR J. ODERWALD

IS er een tijd geweest dat de mensch het begrip „tijd” niet kende en niet dacht aan tijdmeten? Het lijkt ondenkbaar, want de oermensch, die zich beangst en verschrikt gevoeld zal hebben, toen hij de zon voor de eerste maal zag verdwijnen en bij het weder verschijnen zich voor dat goddelijke licht op de knieën zal hebben geworpen om het te aanbidden, zal zich ongetwijfeld niet lang tot deze vereering bepaald, maar al spoedig opgemerkt hebben dat er in dat verdwijnen en weder verschijnen een regelmaat zat, die hem oplettend deed worden. Dat was het oogenblik dat de tijd was geboren en zeer waarschijnlijk ook het meten van dien tijd. De talrijke bewijzen van de groote steenen bouwwerken, die duizenden jaren oud zijn, leveren het bewijs dat alweer vele eeuwen daarvóór de mensch ook wel den tijd zal gemeten hebben, zij het dan wellicht met primitiever hulpmiddelen. Er zijn bewijzen genoeg aan te voeren, dat men er niet buiten kon, al denken wij daar tegenwoordig niet meer aan, wij, die zoo gewoon zijn op ons horloge te kijken en een kalender te koopen of er zelfs wel een, als reclame, te krijgen. Later, bij toenemende bevolking en toenemend verkeer, ontwikkelt zich die tijdmeting en komt het onderwijs in die richting. De namen van Plato, Ktesibius, Ptolemaeus en zoovele anderen zijn daaraan verbonden en we zien de uurwerken verschijnen, zooals de zonnewijzers, de water- en olie-klokken en de zandloopers, die zelfs nu nog in gebruik zijn, als is het dan alleen om den tijd te meten, die noodig is om uw eitje voor het ontbijt

halfzacht te koken. Zeer nauwkeurig moeten die uurwerken toen al geweest zijn, zooals men kan zien aan het wateruurwerk van Ktesibius, dat, gereconstrueerd, in het Duitsche Museum te München staat. Ongetwijfeld zal het steeds toenemende verkeer daarop van invloed zijn geweest en het is juist de tijdmeting, die voor dat verkeer zoo bitter noodig is, waarop we hier wilden wijzen. Het is de tijdmeting, die noodig is voor de lengtebepaling op zee, welke, zooals vrijwel bekend geacht mag worden, geschiedt door het bepalen van het verschil in tijd van de plaats en den tijd van een plaats gelegen op een, bij onderling overleg, vastgestelden meridiaan, met name dien van Greenwich, op hetzelfde oogenblik. Dit was reeds in ouden tijd bekend, maar het ontbrak aan het geschikte uurwerk. Wel waren de uurwerken, die na de vijftiende eeuw reeds in gebruik waren gekomen, uitstekend, maar voor het gebruik op zee, met het oog op de ongeregelde bewegingen van het schip, waren ze ongeschikt. Men was dan ook afhankelijk van de gegiste lengte en het is duidelijk aan de toenmalige kaarten te zien hoe gebrekkig dat ging. Op de hierboven afgebeelde kaart van Joan Blaeu, Scheepvaartmuseum te Amsterdam, ziet met dat het met de bepalingen der aardse breedte nog wel ging, maar de foutieve bepaling der lengte op zee blijkt duidelijk uit de omtrekken van Zuidbol. Dat dit gebrek in de plaatsbepaling op zee dikwijls groote vertraging gaf, waarvan ziekte en ge-

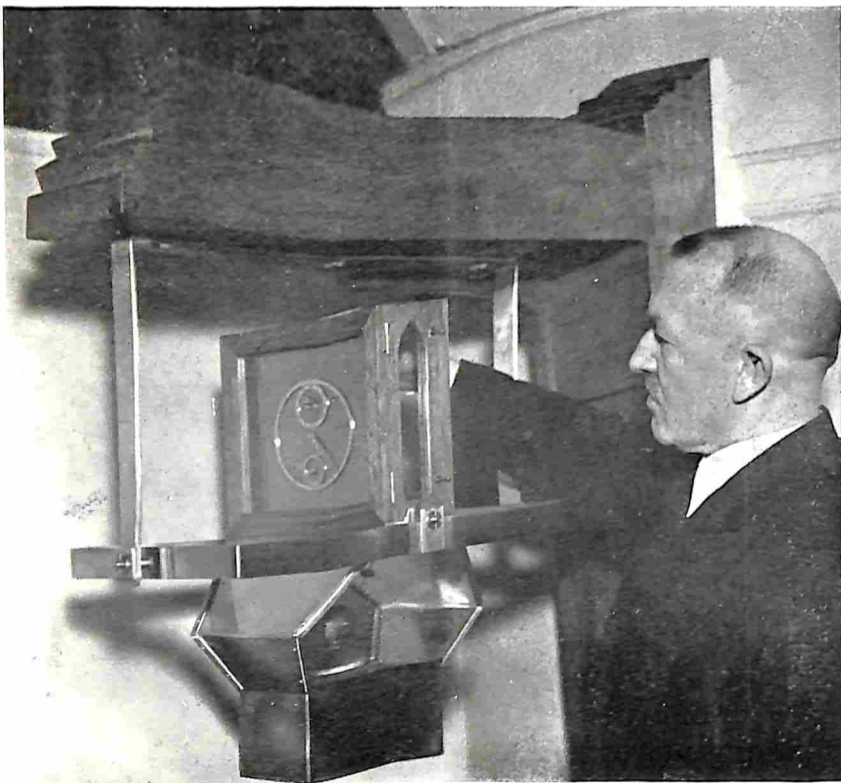
brek en daardoor het verlies van menschenlevens het gevolg waren, om niet te spreken van totaal verlies van schip, ligt voor de hand en reeds in 1530, toen Nederland nog lang niet mededeed aan de vaart op Oost- en West Indië, had Gemma Frisius op de noodzakelijkheid van een nauwkeurig loopend uurwerk aan boord gewezen. Later werden in verschillende landen voor de uitvinding daarvan door de regeeringen, belooningen toegezegd. ☼ De groote mathematicus en astronoom Christiaan Huygens, die, behalve zijn grooten anderen wetenschappelijken arbeid, zulk een diepgaande studie heeft gemaakt van de slingerbeweging en deze het eerst toepaste op de beweging van het uurwerk, is ook de eerste geweest om op die wijze een specialen tijdmetr voor scheepsgebruik te construeeren, hetgeen niet zoo algemeen bekend is. In 1657 had hij zijn eerste slingeruurwerk voltooid en niet lang daarna, n.l. reeds in 1661, was ook zijn tijdmetr voor de scheepvaart gereedgekomen, waarbij hij geassisteerd was geworden door den Engelschman Alexander Bruce, een politiek refugie. Op verschillende schepen werd deze tijdmetr toen op reizen van langer of korter duur beproefd. Zoo nam de Engelschman Holmes in 1664 een tweetal dezer uurwerken mede op een reis naar de kust van Guinee, terwijl de Franschman de la Voye ze in 1669 beproefde op een reis van Toulon naar Kandia. De resultaten, vooral aan boord van het Engelsche schip, waren zóó gunstig, dat zelfs de verwachtingen van Huygens overtroffen werden, zooals uit een zijner brieven blijkt. „Major Holmes,” schrijft hij, o.a., „heeft bij zijn thuiskomst een verslag uitgebracht over het nut van de slingeruurwerken, dat mijne verwachtingen overtreft. Ik had niet kunnen denken, dat de uurwerken van dit eerste maaksel zóózeer zouden voldoen.” (R. T. Gould, *The Marine Chronometer*, Potter, London, 1923.). Maar het bleek al spoedig dat dit geen stand kon houden. Een slingeruurwerk, ook al wordt het opgehangen in een cardanusring, zooals bij den tijdmetr van Huygens, volgens diens nauwkeurige voorschriften, natuurlijk het

geval was geweest, ondervindt door de lastige bewegingen van het schip op zee zoovele nadeelige invloeden, dat het tenslotte niet bruikbaar is. De proefnemingen werden echter nog lang voortgezet op Hollandsche schepen op reizen naar de Kaap de Goede Hoop en terug, zelfs nog tot 1692, want Huygens hield zich voortdurend bezig met het aanbrengen van verbeteringen. Het heeft echter niet mogen baten en het duurde nog wel een halve eeuw voordat de Engelschman John Harrison een bruikbaar uurwerk uitvond. ☼ Het belangrijke pionierswerk van onzen grooten landgenoot wordt echter in binnen- en buitenland nog altijd met groote waardeering herdacht. Het is echter te betreuren, dat van zijn tijdmetr geen enkel exemplaar is bewaard gebleven. Daarom deed de Heer Ernst Crone, aan de hand van Huygens' nagelaten geschriften, een nauwkeurige reconstructie van een dier eerste „Horologiën” vervaardigen, welke door hem aan het Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum ten geschenke werd gegeven. ☼ Het merkwaardige instrument werd met groote zorg door den Heer J. IJzerdraat, in samenwerking met den Heer O. F. Muller von Czernicki, vervaardigd. Het hangt thans in genoemd museum in de Cornelis Schuytstraat te Amsterdam, juist zooals het aan boord werd opgehangen, waardoor het de herinnering levendig houdt, niet alleen aan den tijd toen de lengtebepaling op zee voor den zee-man het groote struikelblok vormde, maar ook vooral aan een der vele wetenschappelijken vindingen van den grooten geleerde. Een mooie aanwinst voor het museum, ook al als bewijs van het groote nut voor het aanschouwelijk onderwijs, dat een goed museum den liefhebber der wetenschap biedt.

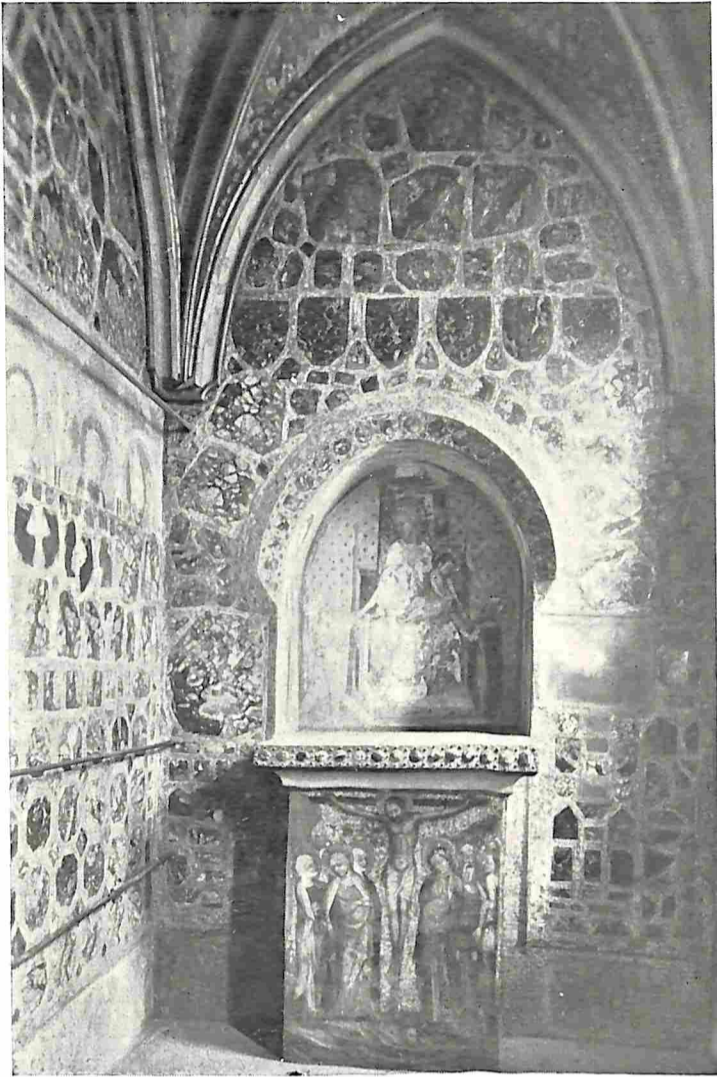
Mijn roode broeder

DOOR TRIXIE

MIJN roode broeder is een Hongaar. Hij heeft direct, van den eersten dag af, dat hij met vijftien anderen in den stal kwam, mijn hart gewonnen. Waarom weet ik niet. Onder die vijftien anderen zijn er die mooier, die jonger, die sierlijker zijn; vriendelijker, erkentelijker is er geen enkele en van geen houd ik zooals van hem. Het heeft niets te maken met gehoorzaamheid en volgzzaamheid en aangename gangen. Dat hoort onder een ander hoofd in het grootboek van de pro's en contra's van een paard. Misschien is het, omdat hij zich dien eersten avond van zijn aankomst zoo doodongelukkig voelde. Misschien, omdat ik een emmer water voor hem heb aangesjouwd en hem heb laten drinken, toen hij er om vroeg, waarna hij zich zoo roerend dankbaar toonde. Misschien was het, omdat een paar waarschuwend stemmen riepen, dat ik „niet zóó maar bij dien roode in” moest loopen, toen ik naar hem toe ging om hem te troosten en gerust te stellen, na dat eerste hevige conflict. Er is onder alle omstandigheden altijd een soort verteederde genegenheid in me voor paarden, die niet dadelijk met alle menschen, waarmee zij in aanraking worden gebracht, kunnen opschieten. Affiniteit? ☼ De sympathie is wederkeerig. Ik ben blij te kunnen zeggen, dat mijn roode broeder voor mij wel een zeer bijzondere voorkeur heeft. Wij kunnen goed met elkaar

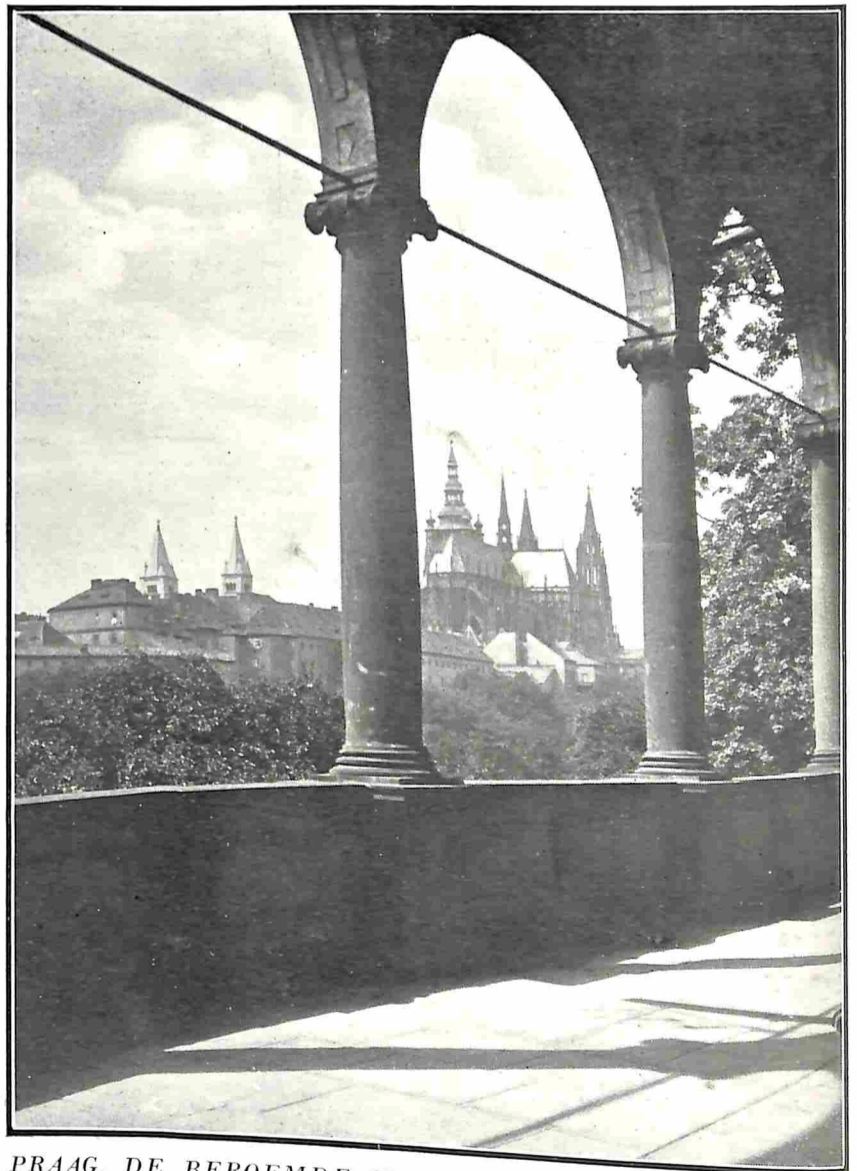
DE RECONSTRUCTIE VAN CHRISTIAAN HUYGENS' TIJDMETER IN HET NEDERLANDSCH HISTORISCH SCHEEPVAART MUSEUM TE AMSTERDAM

ST. KATHARINAKAPEL TE KARLUY TIJN (KARLSTEJN). DE WANDEN ZIJN GEHEEL BEMETSELD MET KARNEOLEN, AMETHISTEN, AGATEN EN ANDERE HALFEDELSTEENEN

willendste, gehoorzaamste paard waarmee je op pad kunt gaan. Nergens bang voor, doodmak in alle verkeer, zonder onhebbelijkheden en ijverig. In zijn jeugd moet hij wel een baas geweest zijn. Nu is er in hem de bezonkenheid van de middelbare jaren, maar hij toont onderweg dezelfde belangstelling voor de route, die gevolgd wordt, als je zelf hebt. Gaan we een anderen weg dan hij gewend is, dan trekt hij even dien kant uit om te vragen of het wel in orde is zoo, of dat je misschien in gedachten verdiept was. Is het inderdaad de bedoeling, nu dan is het natuurlijk ook best. Zoo hebben we zonder eenige moeite op een mooien, zonnigen vacantiedag, waarop ik met een jeugdig ruitertje naar Noordwijk zou gaan, afscheid genomen van het overige gezelschap, dat ons een eind had begeleid, en zijn samen rechtuit gereden, het wijde, eindeloze strand op. Het andere paardje vond alles goed en de roode broeder gaf wel even zijn verbazing te kennen over het geval door een luid gehinnik, maar draafde toch met groote opgewektheid noordwaarts. Dat de andere toevallig ook zijn „slapie” was, op wie hij bijzonder gesteld is, maakte de situatie natuurlijk wel veel gemakkelijker. Zoo'n flinke strandrit heeft voor hem meer bekooring, dan een tocht door de duinen. Hij houdt niet van het zware zand, dat hij vroeger nooit gekend heeft. Maar hij ploegt er dapper door in elk aangegeven tempo. Dan zijn zichtbare vreugde, als we over een stuk harden, begroeiden bodem gaan en ik hem toefluister: „Jongen, een paar meter poesta”. Hij vindt het heerlijk, om daar over te galopperen en wie weet welke herinneringen er op zoo'n moment door zijn hoofd gaan. Ziet hij in gedachten de uitgestrekte vlakte voor zich? Herinnert hij zich zijn vroegeren meester? Verlangt hij nog wel eens naar hem? Een paard vergeet niet gemakkelijk. Maar het

overweg en hij toont zich kennelijk in zijn schik, als we samen uitgaan. Den eersten keer leek het niet zoo eenvoudig. Dat kwam, omdat iemand hem bij het opstijgen aan het hoofd vasthield en dat kan hij niet hebben. Onder geen voorwaarde. Voor ik goed wist wat er eigenlijk was, ging hij steil op de achterbeenen omhoog, met een heftigheid en gedecideerdheid, alsof hij van plan was regelrecht ten hemel te stijgen. Een paar maal maaide hij met de voorbeenen om zijn ontstemming te kennen te geven over wat hij waarschijnlijk voelde als een smaad, hem aangedaan en liet zich dan weer neer in zijn normale positie, waarbij hij zoo vriendelijk was te zorgen, dat hij nièt boven op een auto terecht kwam, die een paar meter voor hem stond. ☼ Nadien zorgen we angstvallig, dat hij bij het opstijgen geheel vrij staat en dan is hij de vriendelijkheid in persoon. ☼ Mijn roode broeder heeft een verstandig gezicht. Je kunt zien, dat hij een paard is, waarmee veel werd gepraat. Hij kijkt je aan alsof hij moeite doet te verstaan wat je tegen hem zegt en al lukt dit waarschijnlijk slechts gedeeltelijk, hij vindt het geluid van je stem prettig en hij luistert naar je voetstap, wanneer je naderbij komt. Gewoonlijk staat hij al half omgedraaid te kijken naar het punt, waar ik tevoorschijn moet komen en hij begroet me met een even hartelijk gehinnik als Siegfried. Evenals die kan hij ook een poot geven en dat doet hij enthousiast en met een bewonderenswaardige verscheidenheid van expressie. Ook in zijn oogen kan hij veel uitdrukking leggen en er mee duidelijk maken wat hij je vertellen wil. Soms kan hij zoo vriendelijk smeeken om nog even bij hem te blijven praten, dat je niet van hem weg kunt komen. ☼ Buiten op den weg is hij het vriendelijkste, wel-

PRAAG. DE BEROEMDE ST. VITUSDOM. GEZIEN VAN DE BELVEDERE UIT

treurt ook niet gauw. Paarden hebben de gave ontvangen, die menschen gewoonlijk pas na heel veel tobben en peinzen en lezen in dikke boeken weten te verwerven. Zij kunnen aanvaarden en dat is misschien de grootste levenskunst. ☞ Intusschen ontslaat mij dat niet van wat ik voel als een plicht: hem de ballingschap te verlichten, hem de zekerheid te geven, dat hij in het vreemde land, waar alles zoo anders is dan thuis, niet verlaten is en niet zonder genegenheid behoeft te leven, mijn Hongaarsche broeder Benotza.

KERKEN EN KLOOSTERS IN BOHEMEN

DOOR W. VALK

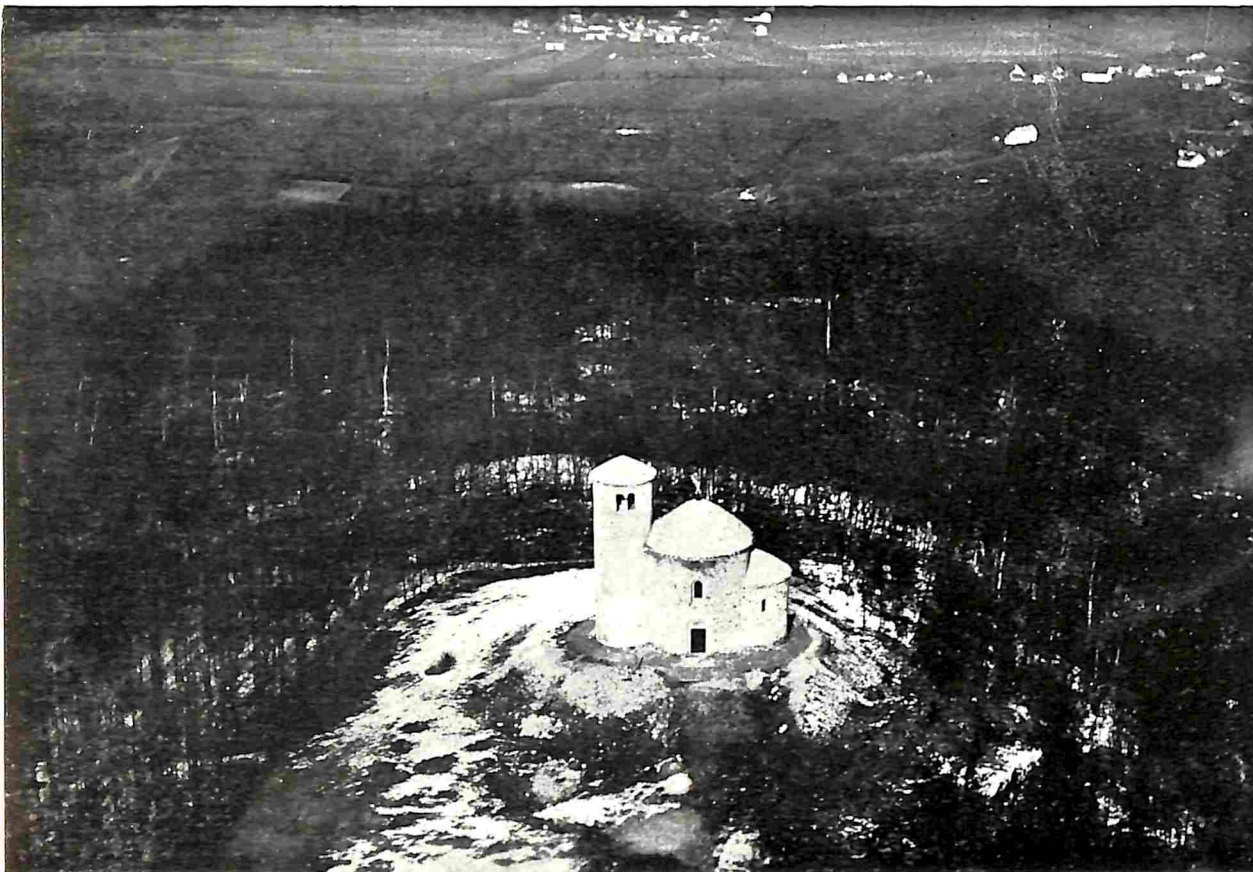
HOEWEL de Boheemsche kerken en kloosters in den regel onder buitenlandschen invloed zijn gebouwd, dragen zij niettemin bijna alle een inheemsch karakter. Zoo kenmerken zich de middeleeuwsche kerkgebouwen door een eigen massale uitvoering, een aangrijpenden eenvoud. Helaas rest ons, tengevolge van Hussietenoorlogen en modernisering, uit de dagen van den Romaanschen stijl minder dan men na een oppervlakkige kennismaking zou vermoeden. De St. Georgekerk te Praag bijvoorbeeld, die nog wel dateert uit het begin der tiende eeuw, is evenmin oorspronkelijk als het beroemde klooster Strahov, dat in 1140 door koning Wenzel I werd gesticht. Het drukke bezoek van vreemdelingen dankt Strahov ook in de eerste plaats aan merkwaardige vernieuwingen, zooals de bibliotheek, die uit meer dan 100.000 banden, 2000 handschriften en 1200 incunabelen bestaat. Daarnaast lokt de schilderijenverzameling, welke o.m. werken van Dürer, Rubens en Holbein bevat, menigeen naar het oude klooster. Buiten Praag is de Romaansche stijl uitstekend vertegenwoordigd door de St. Georgekapel, die men in 1126 op den basaltberg Rip bouwde, omdat daar de eerste Tsjech in Bohemen zou hebben gewoond. ☞ Aan Karel IV, Keizer van het Heilige Roomsche Rijk en Koning van Bohemen, dankt het nageslacht menig Godshuis. Voor den bouw van den St. Vitusdom te Praag, de St. Barbarakerk te Kutná Hora en den burcht Karlštejn riep de „Vader des Vaderlands” mannen als Mathias van Arras en Peter Parler naar Bohemen en hij stelde sommen gelds ter hunner beschikking, welke van een zoo zuinig heerscher zeker wel niemand had verwacht. Toen in 1357 te Karlštejn het domkapittel werd gesticht, dat den eeredienst op den burcht moest onderhouden, waren vier kapellen klaar. Bij de inwijding daarvan waren de keizer, de aartsbisschop van Praag,

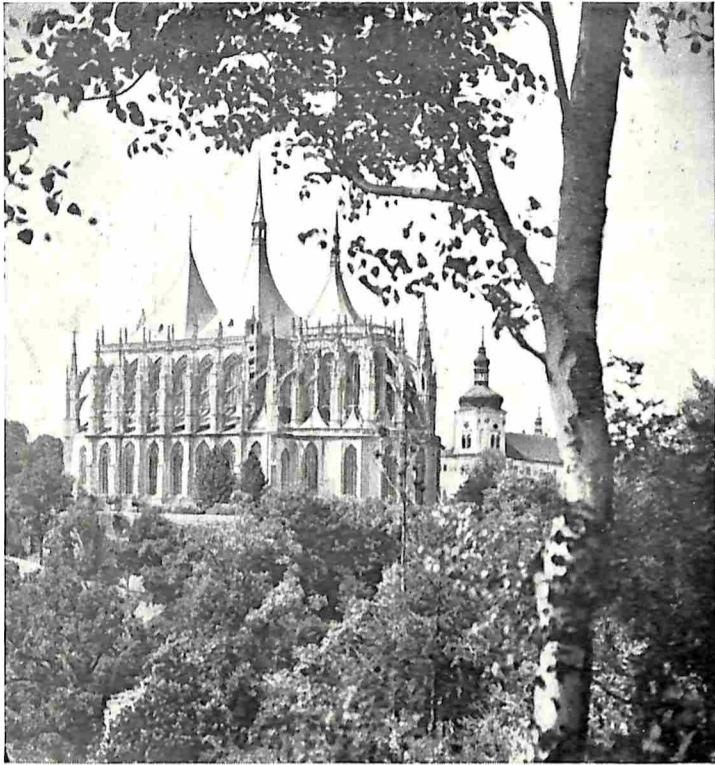
PRAAG. RAADHUIS (VOORGROND) EN TIJNSKY CHRÁM (TEYKIRCHE). DAARTUSSCHEN HET PLEIN, WAAR OP 21 JULI 1621 ZEVEN EN TWINTIG AANVOERDERS UIT DEN BOHEEMSCHEM OPSTAND WERDEN ONTHOOFD

de bisschop van Olomouc en vele anderen tegenwoordig. Van de kleinste der burchtkapellen, de St. Catharinakapel, is de zoldering een kruisgewelf met twee spanningen. De lijsten komen samen in twee cirkelronde sluitsteen en wel een mooien topaas en een chalcedon, waarin engelenkoppen zijn uitgesneden. Twee smalle venstertjes werpen betooverend licht op wanden, die van beneden naar boven zijn bemetseld met gepolijste carneolen, amethisten en agaten. Aan het altaar schitteren tal van edelsteenen, terwijl de fresco's afkomstig zijn van den vermaarden Thomas van Mutina. Nog wijst men U in de St. Mariakerk een kleine opening,

waardoor Karel IV drank en voedsel ontving, indien hij de St. Catharinakapel gedurende eenige dagen niet verliet. En dat gebeurde dikwijls, want van alle heiligen aanbad de vrome Keizer-Koning St. Catharina het meest. Zijn heiligenreliquieën, waaronder een splinter van Christus' Kruis, bewaarde Karel IV in de Heilige Kruiskapel, die door vier deuren, met ijzer beslagen en van sloten voorzien, een vesting op zichzelf is. Van binnen toont zij veel overeenkomst met de graalkapel, zooals Eschenbach die in „Titarel” bezong. ☞ Door politieke onlusten, oorlogsgeweld en andere oorzaken is er uit den overgangstijd van Romaanschen en Gotischen stijl betrekkelijk weinig overgebleven, terwijl de zuiver gotische kerken maar al te dikwijls óf nooit óf pas zeer laat werden afgebouwd. Zoo is de St. Barbarakerk te Kutná Hora, waarmee tegen het einde der veertiende eeuw

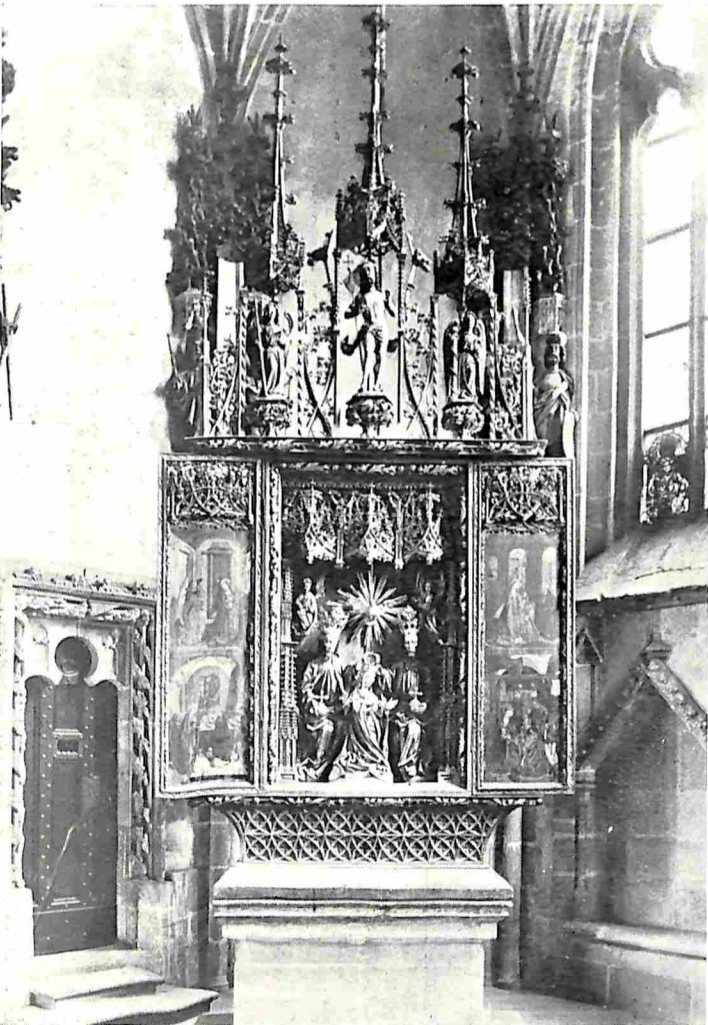

DE BERG RIP, DIE DEN EERSTEN TSJECH IN BOHEMEN TOT WOONPLAATS GEDIEND ZOU HEBBEN EN SINDS DE 12e EEUW EEN ROMAANSCH KAPELLETJE DRAAGT

DE ST. BARBARAKERK TE KUTNÁ HORA, WAARMEE MEN 1380 BEGON TE BOUWEN EN DIE PAS NA DEN WERELDOORLOG KLAAR KWAM

reeds Peter Parler begon, pas vijf eeuwen later voltooid. Van hetgeen de gothiek aan Praag schonk, stelt de beroemde dom St. Vitus al het andere in de schaduw. Zijn grondslag werd gelegd door Karel IV, die de verheffing van het bisdom Praag tot aartsbisdom waardig wilde vieren. Het wonderwerk, dat door den machtigen indruk van het geheel en de fijnheid der details volkomen harmonieert met het Praagsche stadsbeeld, doet door den bijna honderd meter hoogen hoofdtoren reeds van verre aller oogen op zich richten. Wat bij het ingaan van den dom het eerst treft, dat is de reeks spitse bogen, rustend op fraaie pilaren en door een triforium met de hooge vensters verbonden. In de zijbeuken der kathedraal zijn twaalf kapellen,

ALTAAR IN DE BURCHTKAPEL TE KŘIVOKLAT (BÜRGLITZ), GEHEEL UIT HOUT GESNEDEN (± 1600)

elk ruim zeven meter diep en gewijd aan St. Wenzel, St. Andreas, het Heilige Kruis, St. Johannes van Nepomuk, Heilige Reliquieën, St. Maria, St. Johannes den Dooper, St. Adalbert, St. Anna, St. Sigismund en St. Ludmila. Een beschrijving te geven van den St. Vitusdom is meer dan de lezeressen en lezers hier van ons mogen verwachten. Slechts zij gezegd, dat de St. Vitusdom alléén een tocht naar Praag rijkelijk beloont.

In de reigerkolonie

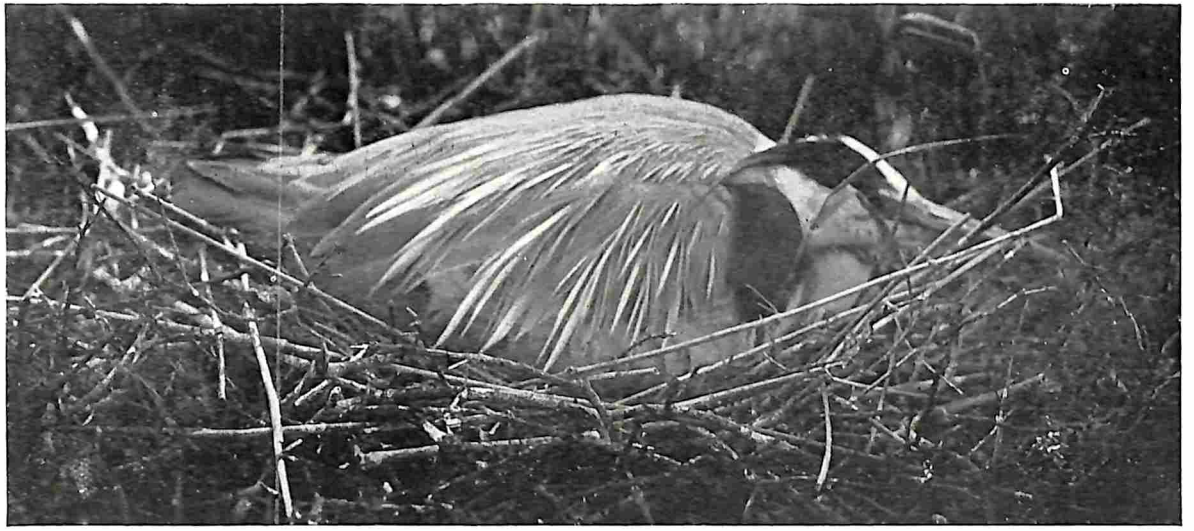
DOOR KO ZWEERES

HEEL vroeg in het voorjaar wordt er in de eenzame zwervers een drang naar gezelligheid wakker. Ze gaan de kolonie weer opzoeken, waar zij de oude nesten inspecteeren. De winterstorm heeft ze geducht toetgetakeld en enkele zijn zelfs omlaag getuimeld. Doch die vormen straks weer een prachtig materiaal voor herstellingen of het bouwen van nieuwe nesten. Met de aalscholvers en de holenduiven behooren de blauwe reigers tot onze allereerste broedvogels. De takken der boomen zijn nog kaal, maar de knoppen zwellen en de reusachtige nesten wiegelen zacht op den lentewind. Op elk nest staat een star, onbeweeglijk reigersilhouet. De wind speelt met de sierveeren van kop en hals en de nu oranje snavel glanst in het zonlicht. Doch zoodra zich een wijfje vertoont, is het uit met de onbeweeglijkheid. De halzen worden gerekt, de kuiven opgezet en een doordringende kreet weerklinkt door het lentewoud, waar de bonte specht de beukenstammen betimert en de fitis weer voor het eerst zijn teere liedje brabbelt. Geeft het wijfje aan den lokroep gevolg en strijkt zij in de nabijheid van het nest neer, dan zien we een wonderlijke ceremonie. Het mannetje voert de dwaaste danspassen uit, als om uiting te geven aan zijn gevoelens voor het wijfje. Meestal met het gevolg, dat dit zich bij hem voegt. Het is een wondermooi gezicht, deze verichtingen der groote, zilveren vogels in de toppen der boomen gade te slaan. Strijbos beschrijft deze bewegingen in zijn boek „De Blauwe Reiger”, dat geheel aan deze vogels gewijd is, als volgt: „De vogel strekt daarbij zijn hals en kop met den snavel loodrecht omhoog. Als de hals geheel gestrekt is, laat hij een zacht en dof „hoeh” hooren, buigt dan hals en kop achterover en naar beneden tot bijna op den rug, zakt met een soort buiging door in het hielgewricht, waarbij de snavel echter zijn loodrechten stand blijft behouden en dan hooren we een zacht en ietwat klagend en rochelend geluid”. Deze ceremonie wordt zowel door het mannetje als, zij het minder vaak, door het wijfje uitgevoerd. Strijbos ziet daarin dan ook een meer algemeen verlangen naar een partner. In tegenstelling tot de volgende beweging, die een specifieke uiting van het verlangen van het mannetje naar een wijfje is: „Bij de snapbeweging, die een bewijs is van sterke sexueele emoties, zien we hoe het mannetje met gestrekten hals zijn kop met opgerichte schedelveeren naar voren en naar onderen brengt. Langzaam wordt de hals met den kop naar onderen gestoken en op het oogenblik dat de snavelplotseling den snavel uitschieten en hooren wij een duidelijken snavelklap . . .” Al deze vreemdsoortige bewegingen, de kolderende geluiden en de drukte van af en aan vliegende vogels maakt het vertoeven in een reigerkolonie tot een van de mooiste natuurervaringen. Er gaat dan ook geen jaar voorbij, dat we niet vele uren in Maart en April in de kolonie doorbrengen. Door den kijker kunnen we van den grond af alle bewegingen voldoende volgen, en zelfs met het bloote oog valt er nog heel wat te genieten. Voeg daarbij de feestelijke stemming van het

lentewoud, waar de holenduif den ganschen dag zijn dof boem-boem laat weerklinken, waar de satanslach van de groene specht schalt tusschen de gladde stammen der beuken en de eekhoortjes met hooggeheven pluimstaart van stam tot stam huppelen. ☼ Zoodra het paartje gevormd is, wordt een aanvang gemaakt met het bouwen of opkalefateren van het nest. Af en aan vliegen de vogels met takken, wier afmetingen hen het vliegen vaak duchtig bemoeilijken. Is het nest gereed, dan zit het wijfje al spoedig op vier of vijf groenig blauwe eieren te broeden, waar na een week of vier de kale jongen uitbreken, die hun geboorte met een luid en doordringend kèk-kèk-kèk aankondigen. ☼ Potsierlijke gedrochtjes zijn het en men zou het hun niet aanzien, dat daaruit later sierlijke, forsche reigers moeten groeien. Slap en bewegingloos liggen ze in de nestkom en slechts als een der ouden met voedsel arriveert, komt er eenig leven in de brouwerij. De jongen trachten den snavel van den oude te pakken te krijgen. Plotseling zien we diens hals dikker worden en hem het voedsel in de nestkom uitstorten. Gulzig werpen de jongen zich erop en hebben het in enkele oogenblikken naar binnen gewerkt, waarna ze weer in een heerlijk nietsdoen vervallen. ☼ Ze groeien maar langzaam, doch na een week of zes beginnen ze al aardig op de ouden te lijken. Ze hokken op het nest bijeen, of zitten op de takken in de onmiddellijke nabijheid daarvan. Tot er een een onvoorzichtige beweging maakt en hals over kop omhoog tuimelt. Angstig tasten de pooten met de lange grijptenen naar een houvast. Maar dan breidt hij de breede vleugels uit en komt tot eigen verwondering veilig op een verlaten nest, een verdieping lager, terecht. ☼ Nu beginnen de vlieg oefeningen, van tak op tak en van nest tot nest. Doch het eigen nest blijft nog steeds de plaats waar zij gevoederd worden en het duurt nog wel veertien dagen, voor ze er zelf met de ouden op uit trekken, op jacht naar kikkers en muizen, zilvergeschubde vischjes en snelle sprinkhanen. ☼ Langs de breede poldersloten, waar de gele plompen nu bloeien en roodgevinde voortjes als zilveren flitsen door het water schieten, staan ze te dromen. De reiger is onze nationale vogel, die bij het Hollandsche polderlandschap hoort, dien we er niet zouden kunnen missen.

De hazelaar

HET is nog winter. ☼ Maar de vorstdagen zijn voorbij, en nu zijn de landerijen na de witheid van sneeuw en ijs werkelijk opvallend donker geworden: het is niet meer dat wonderlijke

„... ZIT HET WIJFJE AL SPOEDIG TE BROEDEN...”

wereldje van wit, broos porcelein, het dunne laagje sneeuw en de blanke horizonten: het is weer die nuchtere zakelijke omgeving van altijd, zonder één sprookjesachtige allure. ☼ Het ijs in de slooten is verdwenen, de berijpte boompjes staan weer kaal. ☼ Aan de kanten van de sloot staat het doode riet. Het laat zijn halmen (veel zijn het er niet, en ze zijn buitendien nog door den winter beschadigd) als bruine, gehavende linten in den wind waaien. Het is onzegbaar troosteloos. ☼ Maar... er zit iets van lente in de lucht. ☼ Want zie: boven het riet steken de twijgen van den hazelaar, die vól lange katjes zijn gehangen. Er is geen nerveuzer, geen beweglijker goed ter wereld dan hazelkatjes. Nu waait de wind langs het slootje, als door een langen trechter. En de katjes kunnen zich niet stilhouden: ze móeten even bibberen, ze móeten laten zien, dat ze hazelkatjes zijn. ☼ En mét stuift een fijn wolkje van goud langs de sloot, tusschen de zwarte takken door. Een sliertje stuifmeel, zoo fijn als tabaksrook. . . . Maar wat is dát nu voor vergelijking! Fijn als het ragjurkje van een elf, fijn als een vleugje zonlicht; bijna immaterieel, als een gedachte van een kind, als een geneuried lenteliedje, als het gezang van den eersten lijster, als het voorjaarsverlangen van mijn hart.

Ws.

„POTSIERLIJKE GEDROCHTJES ZIJN HET...”

Formatie en ontstaan der Zuid-Limburgsche mergelgroeven

(Slot van bladz. 111)

OM deze reden draagt het Romeinsche bergwerk in sommige grotten zulk een woest en fantastisch karakter. Het voorbeeld der Romeinen, om de mergelgroeven te exploiteeren, werd door de eeuwen heen trouw gevolgd, en zoo ontstond in den loop der tijden, vooral in de Middeleeuwen, op het eind der 17e, 18e, en 19e eeuw, en in het begin van deze eeuw, een doolhof van gangen, waarin alleen zij, die er van jongsaf in dwaalden, den weg weten. ☼ Er wordt thans slechts in enkele groeven gewerkt. Toch is er, niettegenstaande de enorme kwantiteit bouwsteen, die gedurende een reeks eeuwen in talrijke mergelgroeven is ontgonnen, in de ingewanden der heuvels nog voor eenige honderden jaren aanwezig, hoewel de St. Pietersberg, die een netwerk van meer dan 30.000 gangen heeft, thans volkomen uitgeput is en de „Gemeentegrot” te Valkenburg alleen nog maar in één enkel gedeelte goede bouwsteen bevat. ☼ De beste mergelsteen levert ongetwijfeld de bekende Sibbergroeve, welke zich in de kom van het dorpje Sibbe bevindt. Deze mergelgroeve bevat een zeer harde bouwsteen, die om z'n kwaliteit zéér gewild is en beschouwd wordt als de beste van geheel Zuid-Limburg. ☼ Zooals ik hierboven reeds opmerkte, is de St. Pietersberg als bouwsteengroeve thans geheel uitgeput, al herinner ik mij nog zeer goed, dat er onder „Zonneberg” gebroken werd. (We geven in Zuid-Limburg de benaming „breken” aan het delven der blokken in de mergelgroeven). ☼ De werklieden volgden hier een ander systeem dan in het land van Valkenburg: zij groeven de onderaardsche gangen namelijk verdiepingsgewijze af. Men kan deze „verdiepingenbouw” op verscheidene plaatsen in den berg uitstekend waarnemen; eveneens door uitschuringen, welke de wielen der „blokkenkarren” op de wanden hebben achtergelaten. In al de mergelgroeven van het Maas- en Jekerdal hebben de werklieden dit verdiepingssysteem steeds gevolgd. De steensoort waaruit de St. Pieterberg bestaat, is van een lichtgele, bijna witte kleur en heeft als bouwsteen een veel geringere waarde, dan de andere mergelsoorten. Zij is week, biedt weinig weerstand, en is

Foto Jan P. Strijbos

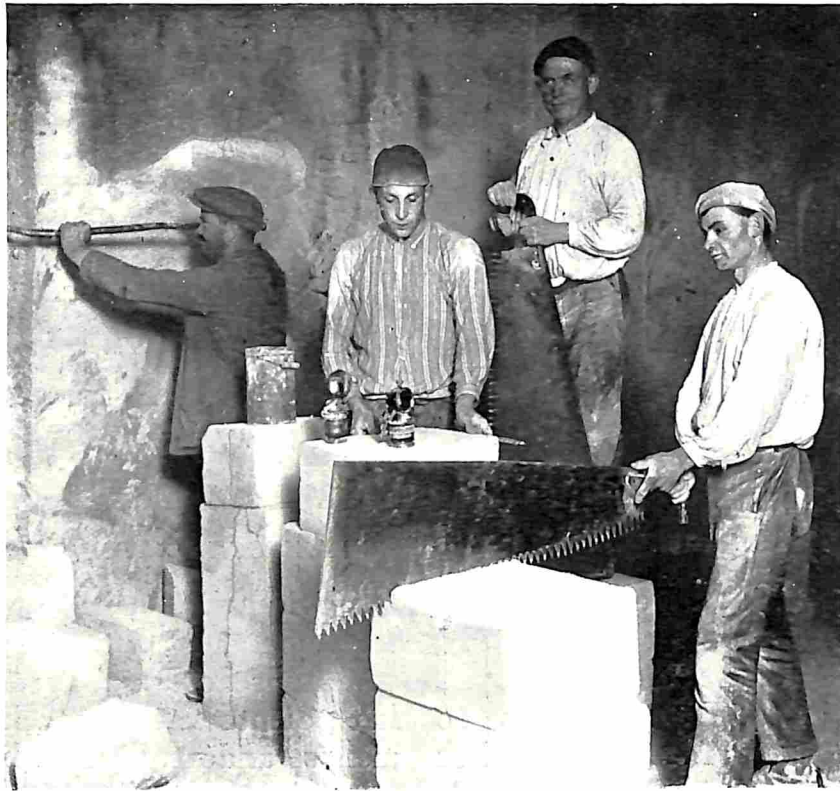
... VAN TAK OP TAK EN VAN NEST OP NEST”

bovendien zeer poreus. De steenen werden hier onmiddellijk tot kleine vierkante blokjes gezaagd (zoogenaamde Cannerblokjes), zoodat ze voor het gebruik gereed waren. ☼ Een interessant beeld van onderaardsche bergwerken bieden op 't oogenblik de mergelgroeven te Geulhem bij Valkenburg, waar thans het meest gewerkt wordt en waarvan we hier een beschouwing zullen geven. ☼ Gewoonlijk werken de „blokkbrekers”, zooals we in Limburg de werklieden betitelen, die in de groeven werken, met tweeën, drieën of vierën. ☼ Vanzelfsprekend is het werken in de mergelgroeven veel gezonder en aangenamer dan in de steenkolenmijnen. Gevaar is zoo

goed als uitgesloten en ik herinner mij niet, dat ooit een blokkendelver is omgekomen door een instorting. Wel moet het vroeger meermalen gebeurd zijn, dat werklieden in den onmetelijken doolhof van den St. Pietersberg verdwaalden en van honger en dorst omkwamen. ☼ Bij hun zwaren arbeid gebruikten de „blokkbrekers” o.a. een beitel met ijzeren boomen, welke men kan verlengen of verkorten, een krabber om het zand uit de gleuven te halen, een groote en een kleine zaag (deze hebben een houten handvat, dat men kan verzetten), een schietlood, een winkelhaak en een wel (dit is een rond stuk hout, dat men bezigt om de blokken te verplaatsen). ☼ De plaats waar de werklieden de steen uit den berg halen, wordt slechts spaarzaam verlicht door de berglampjes, die meestal met een kram aan de zoldering bevestigd worden. Deze lampjes lijken op de oude Romeinsche van 2000 jaar geleden; ze zijn plat en heb-

ben van boven een opening, waardoor men olie kan gieten, kunnen zeer lang branden en zijn spaarzaam in het gebruik. Sinds eenige jaren gebruikt het meereel der bergwerkers echter acetyleenlampjes, die natuurlijk meer licht verspreiden, doch waarschijnlijk minder goed zijn voor de gezondheid. ☼ De blokkbreker gaat volgens de volgende methode te werk: Vóór hem bevindt zich een laag, die hij wil ontginnen. Hij moet beginnen met eerst het zoogenaamde „schaap” uit te halen en teekent daartoe met zwart krijt of houtskool de oppervlakte op den wand af. Het „schaap” heeft den inhoud van een kleine kast en is het gedeelte, dat moet worden weggebroken, om het daaronderliggende blok te verkrijgen, den z.g. stoel. Deze bewerking vordert dan ook den meesten tijd en groote inspanning. ☼ Indien de werkman hiermede gereed is, zaagt hij aan beide zijden het

overgebleven gedeelte los, het „schaapsblok”. Daar het blok nu nog vast staat, wordt het door middel van breekijzers aan den onderkant losgebroken, terwijl in de beide zijgleuven door het wringen met de breekijzers een zekere werking ontstaat, waardoor langzamerhand ook de achterkant loslaat. ☼ De „blokbreker” laat vervolgens den stoel voorover hellen, werpt vóór het blok een hoop los zand, en doet het hierop vallen, waarna het in drie, vier of vijf gedeelten wordt gezaagd. De groote blokken worden op hun beurt tot de bekende „Cannerblokken” gezaagd, en zijn bijgevolg voor het gebruik gereed. ☼ Waar vroeger de voerman met de traditioneele mergelkar de blokken kwam halen, komt thans de chauffeur met de vrachtauto en brengt ze van de onderaardsche werken naar het in aanbouw zijnde huis. Het vervoer per mergelkar gebeurt nog slechts sporadisch. ☼ Hoe dikwijls ben ik in de Gemeentegrot van Valkenburg, in de Sibber- en Geulhemergrot de voerlieden met de typische mergelkar tegengekomen! In de verte klonken reeds de bel- len van het tuig, het gekraak der wielen en het geklap van de zweep van den voerman. Dan, plots, kwam achter een pilaar het stralende licht te voorschijn en teekenden de schaduwen zich af op de mergelwanden. Een vroolijke groet weerklonk of we maakten een praatje, en de man liet het sterke Limburgsche trekpaard eenige oogenblikken van de zware vracht uitrusten. Op de kar lagen de enorme mergelblokken, waarop ik met de vingers klopte om de deugzaamheid van de

BLOKBREKERS AAN HET WERK IN DE MERGELGROEVEN
TE GEULHEM

steen te onderzoeken: mooie, prachtige gele blokken. Men kan dan ook in de verschillende Zuid-Limburgsche mergelgroeven duidelijk op de wanden de sporen ontdekken, welke de naven van de reusachtige wielen der mergelkarren er achterlieten door het voortdurende uitschuren. Den weg, dien de karren volgden, noemen we heden ten dage nog het karrenspoor. De thans zoo goed als verdwenen mergelkar vormt ongetwijfeld een stukje „grottenromantiek”. ☼ De moderne techniek heeft dit ouderwetsche voertuig verdrongen door den vrachtauto, zooals we hierboven reeds opmerkten. Uit praktisch oogpunt beschouwd, heeft natuurlijk laatstgenoemd vehikel het voordeel, dat het zich veel sneller naar de in aanbouw zijnde huizen kan verplaatsen. In ieder geval laat het ontmoeten van een auto in de onderaardsche gangen eener mergelgroeve een eigenaardigen indruk op den bezoeker achter. ☼ Na dit beknopt „intermezzo” vraag ik nog enkele oogenblikken de aandacht der lezers voor de onderaardsche werken en de „blokbrekers”. ☼ De gangen, die bij het werk ontstaan, moeten volgens het Staatstoezicht 3.60 breed zijn, de hoogte is afwisselend, terwijl de pilaren 6.40 m moeten meten van hoek tot

hoek¹⁾. ☼ Het valt licht te begrijpen, dat de werklieden bij het „breken” of ontginnen meermalen op moeilijkheden stuiten, zooals storingen en scheuren of breuken in het gesteente. In dit geval is de steen waarde loos en lijden de mannen een gevoelige schadepost. ☼ De ondergrondse arbeiders kunnen eveneens op een laag vuursteen terecht komen, en staan dan voor een tweeledige keuze: of het werk op te geven en een ander gedeelte te ontginnen, of een zoogenaamde „pijp” in de mergel uit te houwen. ☼ Deze „pijpen” zijn smalle gangetjes, die gemaakt worden met het doel om in den kortst mogelijken tijd weer op een goede laag mergel terecht te komen, waarna de gangen verbreed worden tot gewone galerijen. Men treft in de „Gemeentegrot” van Valkenburg soms zeer lange „pijpen” aan, waarvan er verscheidene doodloopen. De steilte van sommige „pijpen” in deze grot vindt haar oorzaak hierin, dat de „blokbrekers” gaarne naar omhoog werken, om meer

kans te hebben buiten het vuursteengebied te blijven. ☼ De werklieden kunnen ook op aardpijpen terecht komen en zien deze dan ook zooveel mogelijk te vermijden. Men noemt ze eveneens „orgelpijpen” (de Franschen zeggen: „Orgues géologiques”), daar ze hiermede veel gelijkenis vertoonen. ☼ Het zijn: eigenlijk cilindrische holten, die het bovenste gedeelte van de mergellaag en soms ook nog de ruwe, vuursteen bevattende kalksteen, welke zich onder de mergellaag bevindt, doorsnijden. ☼ Hoogstwaarschijnlijk worden ze gevormd door de werking van het atmosferische water, dat

koolzuur bevat. Dit dringt door de mergellaag en vormt er deze merkwaardige holten. Het water, dat langzaam, maar zonder ophouden in de mergel doordringt, steeds door dezelfde holte, neemt op zijn weg zand, löss (Limburgsche klei) en kiezel met zich mede, waardoor wij in de aardpijpen, vooral aan den voet, laatstgenoemde stoffen vinden. Sommige aardpijpen zijn er gedeeltelijk mee gevuld, terwijl weer andere geheel hol zijn. Ik heb in eenige grotten zelfs aardpijpen aangetroffen, waardoor men uit de groeve het daglicht kon aanschouwen. ☼ Er ontstaan echter ook wel aardpijpen, nadat reeds een gedeelte van het bergwerk ontgonnen is. Sommige hebben een middellijn van 1 tot 2 Meter. ☼ We zagen reeds

1) Volgens artikel 82 van de wet van 1810 staan de onderaardsche of verdede steengroeven onder toezicht van het mijnwezen. Het Provinciaal Reglement op de steengroeven van 1855 regelt dit toezicht, evenals de formaliteiten, die bij een aanvraag tot exploitatie vervuld moeten worden. Een gemeente-verordening regelt het verkeer en het verblijf in deze groeven (optochten, bezoeken, enz.). De groeven-exploitaties worden jaarlijks opgemeten. Bezoeken door ingenieurs of opzichters hebben geregeld om de drie maanden plaats, en verder zoo dikwijls als de veiligheid dit eischt. De werkzaamheden in de groeven zelf staan onder toezicht van een door den kantonrechter beëdigd opzichter. Een groeve, waarin gedurende drie achtereenvolgende jaren niet is gewerkt, wordt als verlaten beschouwd en kan door Gedeputeerde Staten in het belang der veiligheid worden gesloten.

SNEEUW EN ZON IN DE ZWITSERSCHE ALPEN

eerder, dat de „Gemeentegrot” van Valkenburg op 't gebied van bouwsteen zoo goed als uitgeput is. Indien de „blokbrekers” evenwel het einde van boven genoemde „Klauwenpijp” ontginnen, zouden ze weer een goede mergellaag aantreffen, daar in het onderhavige geval naar de richting van Sibbe wordt gewerkt, en de Sibbersteen bekend is om zijn superieure kwaliteit. ☼ Volgens deskundigen zou de verbreding van de „pijp” tot een gewone gang of galerij een werk zijn, dat op eenige duizenden guldens moet geraamd worden. Om deze verschillende redenen hebben de „blokbrekers” sinds de laatste jaren in de „Gemeentegrot” zich speciaal met het z.g. dieptewerk bezig gehouden. ☼ Dit „dieptewerk” bestaat hieruit, dat men een reeds ontgonnen gang in de diepte gaat ontginnen, teneinde de noodige mergelblokken te verkrijgen. Door dit merkwaardige systeem van ontginning ondergaat het onderaardsche landschap een volkomen verandering. ☼ Om hiervan een voorbeeld te geven: de gangen, die vroeger gelijkvloers lagen, liggen thans eenige meters hoger. Deze verandering lijkt in haar soort een ware metamorphose, met het gevolg dat de vroegere gangen in zulk een gedeelte onherkenbaar zijn. ☼ Er bevindt zich eveneens een onderaardsch meer in het gedeelte van de „Klauwenpijp”, waar nimmer vreemdelingen met gidsen komen, omdat het geheel buiten de officieele route ligt op een zéér diep punt van de grot. Meermalen heb ik er Valkenburgers heen geleid, die hier vroeger bekend waren en thans, wegens het „dieptewerk” het meer niet meer konden

terugvinden. ☼ Uit een en ander kan de aandachtige lezer opmaken, dat een geheele onderaardsche streek, ook al is deze reeds sedert eeuwen ontgonnen, door het „dieptewerk” der „blokbrekers” totaal van aanzien verandert. ☼ De „blokbrekers” werken meestal voor eigen rekening, zoodat hun verdiensten moeilijk te schatten zijn, te meer, daar zij somtijds verplicht zijn te wachten tot zich een koper opdoet, die een partij blokken afneemt. Een zeker percentage moet aan den eigenaar (meestal de gemeente) opgebracht worden. ☼ De „blokbrekers”, die in de „Gemeentegrot” van Valkenburg, de oude Geulhemergrot en de Sibbergrot werken, vragen gewoonlijk 75 cent per groot blok, doch de prijzen wisselen nogal. ☼ In de mergelgroeve langs de Geul te Geulhem, waar de groote blokken tot de kleine z.g. „Cannerblokjes” worden gezaagd, vragen de werklieden slechts 6 cent per blokje. ☼ Wegens de goedkoopte, de fraaie uitvoering, en de opvallend mooie goud-gele kleur, welke geheel met het romantische Zuid-Limburgsche heuvelland overeenkomt, kunnen we het bouwen met mergelblokken dan ook ten zeerste aanbevelen. Tevens heeft de mergelsteen dit voordeel, dat ze, eenmaal aan de buitenlucht blootgesteld, steeds harder wordt. ☼ Een goed en gemoedelijk slag menschen zijn de „blokbrekers”, die zonder morren of klagen „in het zweet hun aanschijns” hun dagelijksch brood verdienen en die we steeds in een tevreden stemming aantreffen.